

(ה' כ) שכתב הרמב"ם וזה לשונו פתח שזרחה כיפה אם יש באורך רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרין ושזן שאם יש בגלגלה עשרה שהיא רגלי הכיפה עשרה טפחים הרי זה נזרחה הפתח עכ"ל וכחז הרב המגיד על זה וזה לשונו וסובר רבינו דלא נענין רחב ארבעה לענין נזרחה הפתח ולענין מזוזה ועד כאן לא הזכירו שם רחב ארבעה אלא

כקשת ומתקצרת והולכת עד שאין בה ארבע טפחים ברוחב אם יש בגובה המזוזה עשרה טפחים (ד) קודם שנתקצרה עד שאין בה ארבע חייב (ה) ואם לאו פטור:

סימן רפח

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א.ג] אם הקדים והיה אם שמוע לשמע: [ד.ב] אם כתבה בשני עורות או בשני דפיין: [ה] במה חלוקה מדין ספר תורה: נכתבת שלא מן הכתב: אם צריכה עיבוד לשמה: [ו] על מה נכתבת: [ז] צריכה שרטוט: [ח.ג] אין תולין בה: [א.ד] שיעור ריח שלמעלה ולמטה ובתחתלה: [ט] לא תהיה שטה אחת ארוכה מחברתה: עשאה כקובה או כזנב או בעיגול: [י] כמה יתחב בשטה אחרונה: [יא] נהגו לעשותה כ"ב שיטין: מליאים וחסרים שבה: [יב] שלא להניח ריח שלש אותיות לא בסוף שטה שמסיים בה שמע ולא בתחלת שטה שמתחיל בה והיה אם שמוע: ריח שבין פרשה לפרשה אם עשאה פתוחה: [יג] כורכה מסופה לראשה: [יד] אם כותבין שדי או שמות מבחורין או מכפנים:

א(א) כיצד מצותה יקח עור אחד שיש בו לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע: ג(א) ויכתבם זה אחר זה כסדר. (ב) (א) ואם שינה והקדים והיה לשמע פסולה: ב,ד ואם כתבה בשני עורות פסולה

במזוזה אלא נקט שמי מזוזה משום דמיירי דאין הפתח רחב נמקום שמי מזוזה אלא ארבעה ולא יותר דהשתא נע"כ נמקום שמתחיל להתעגל אינה רחב ארבעה ואם כן העוגל מפסיק בין תקרה העליונה לשמי המזוזה ואפילו הכי חייבת דקנה שלמעלה נזרחה הפתח אין לרין ליגע כרב נחמן (עירובין סז) ודלא כרב [ששת] דפליג גבא לטס. והשתא לרין שיהא בגובה המזוזה עשרה טפחים דאם לא כן פטורה מן המזוזה ודלא כמה שהבין בית יוסף מדברי רבינו:

רפח א כיצד מצותה וכו'. משנה נפרק הקומץ (דף כ"ח) שמי פרשיות שנמזוזה מעכטם זו אה זו ובגמרא מוכח דהיינו שמע והיה אם שמוע מדקאמר (בסוף דף ל"א) דכורכה מאחד כלפי שמע ואמר רב חסדא על הארץ נשיטה אחרונה. ונמלמלא שניו כמתן שלא כסדרן יגנוזו:

ב ור"ש ואם כתבם בשני עורות פסולה ואפילו אם ידבקם. כ"כ הרמב"ם ריש פרק ה' ומפרש להא דאמר רב יהודה אמר שמואל כחנה על שני דפיין פסולה היינו שני דפיין על שמי חמיות

פרישה

(ד) קודם שנתקצרה עד שאין בה ארבעה חייב. לפי שאין פתח פתוחה מגונה עשרה ורוחב ארבעה. רש"י: (ה) ואם לאו פטור. וכל שכן פתח שאין לו גונה עשרה טפחים שפטור ממזוזה. רמ"א:

רפח (ב) ואם שינה והקדים והיה לשמע פסולה. דלמלא נמלמלא כחט שלא כסדרן פסולה. בית יוסף. ועיין דרישה:

דרישה

רפח (א) ואם שינה [והקדים] והיה לשמע פסולה. לכאורה היה נראה דר"ל שכתב והיה למעלה ואחר כך למטה הימנו כתב שמע אבל אם לא הקדימה בסדר אף על גב שכתבה שלא כסדרן כשרה וכמו שכתבו התוספות פרק המוציא יין (עט: ד"ה הא) אמה שאמרינן שאם עשה מספר תורה מזוזה כ"ו ורשמתייהו לקמן בסיומן ר"צ עיין שם. אבל בית יוסף כתב דהיינו טעמא דפסולה משום דהגון כתבן שלא כסדרן פסולה וכן כתב בסמוך (רלב: ד"ה ומיש ועוד שאין) הטעם דחלוין פסולין במזוזה משום שהיא שווה לתפילין כזה בן מזה מוכח דאפילו ככה"ג פסול:

הגהות והערות

רפח א במכילתא איירי בפרשיות שכתבילין. ח"ל ספר התרומה כסימנים סוף סימן קצט (הביאו בהגהות מיימונית פ"א מתפילין אות ג) ולא מפליג בין בפרשיות בין באותיות ותיבות: [ב] כן הוא בירושלמי שהביא בבית יוסף, תולין בספרים אין תולין לא בתפילין ולא במזוזה:

ע"כ
ז"ל
ב"ד
ע"כ
ע"כ

כמה על שני דפין והימחה בשני ספיין פסולה הא נקף אחד כשרה ראה לשני ספיין קאמר ופירש רש"י ראה לשני ספיין. שהיה גול חלק בין דף לדף וראוין לחלק לשמים. והתוספות (ד"ה כמה) והר"ש (ה"ל מזוזה ס"ו) הקשו על פירושו וכתבו דנראה לפרש בשני דפין בשני חתיכות וכן נראה מדברי הרמב"ם (מזוזה פ"ה ה"א ג.) והמרדכי (הלכות קטנות ס"י תסקא) כמז שה"ר אלמגן הביא ראה לפירוש רש"י מהירושלמי (מגילה פ"א ה"ט): ורש"י דאפיילו אם ידבקם פשוטה. כ"כ הרמב"ם (סג) כמה בשני עורות אף על פי שחפרה פסולה ודלא דכתבו התוספות בהקומץ (לכ ד"ה דלמא) גי' ספר חוריה ומפילין שגלו אין עושין מהן מזוזה דהא דלמריין בירושלמי פרק קמא דמגילה (סג) דתפילין ומזוזה אין נכתבין אלא על עור אחד הוה נשאל שפר העורות זה מה:

ואפילו אם ידבקם. ורש"י פסל אפילו אם כתבה בעור אחד בשני דפין ולא נהירא ומכל מקום טוב לכותבה בדף אחד: ה"ז וככל משפטי ספר תורה בענין עבוד העור ולשמו הן ודין הדיו (ב) והכתיבה והתגין של שעטנ"ז ג"ץ כך הוא הדין במזוזה הן. (ג) אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב. (ד) (ה) והרמב"ם כתב שאינה צריכה עיבוד ולר"ך שיכתוב מפי הכתב ושיקרא כל חינה ומינה קודם שיכתובה ומינה מפני שהסופרים רגילין וכו' יכולים לכותבם בעל פה שלא מן הכתב עכ"ל נראה דדקדק בלשון הנרימא דמי נכתבם שלא מן הכתב ולא קמי כותבין שלא מן... אלמא דמזוזה מן המונחם היא לכותבן מתוך הכתב ולכן כל בעל נפש לר"ך שיכתוב מפי הכתב ושיקרא וכו' אלא לפי שהסופרים רגילין צאלו לרצו פרשיות ונהגו לכותבם בעל פה היינו להן חכמים מנהגם ויכולין לכותבם בעל פה ולכן דייק ומי נכתבם שלא מן הכתב פירושו יכולין לכותבן ואין מושין בהן וכאן גי' מזוזה קי"ר וכתב אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב בלשון הנרימא ונסמך על מה שכתב באורח חיים דין תפילין פירושו לשון נכתבם דממילא משמע דכן הדין במזוזה:

ד ורש"י שהרמב"ם כתב שאינה צריכה עבוד לשמה. נפרק א' מהלכות תפילין כתב כך וטעמו לפי שלא נשמע שאמרו במזוזה שצ"ך עבד לשמה כמו שנשמע שאמרו בספר תורה ונתפילין והיכא דאמרו אמרו והיכא דלא אמרו לא אמרו ואם אמרו למה לא הצריכו גם במזוזה עבד לשמה יש לומר לפי שאינה עומה על מזוזה ואינה עומה הגוף אלא חיובה תלי בצמח ואם אין צמח אין מזוזה מה שאין כן ספר תורה ותפילין שהיא בעומה המזוזה ומזוזה הגוף ומדינה. והרב דם יוסף בספר כסף משנה הקשה עליו דאי מפני שלא נשמע וכו' הא מנן (מגילה ה:) אין בין ספרים לתפילין ומזוזה וכו' ומה שכתב שעומה של מזוזה אינה המזוזה הוא חמוה דמנין לנו לומר כך כיון שלא מנינו דבריו ח"ל חלוק ביניהם עכ"ל. ודבריו נכונים והכי נקטינן דאפילו דיעבד פסולה:

ה'זמ) וב"ל משפטי ספר תורה בענין עיבוד העור ולשמו ודין הדיו וכו' כך הוא במזוזה הן: ורש"י אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב. נפרק שני דמגילה (יח): אפי שרא לדי בר חבו למכתב תפילין ומזוזה שלא מן הכתב מאי טעמא מיגריס גריסין: והרמב"ם כתב שאינה צריכה עיבוד לשמה. נפרק א' מהלכות תפילין (ה"א). והתוספות כתבו נפרק התכלת (מנחות מ: ד"ה תפילין) דלפטר דטעמו מדמינא תפילין אין נקסין אלא מן המומחה מזוזה נקסין מכל אדם ומפרש הוא ז"ל שהטעם משום דתפילין צריכין עיבוד לשמה (גיטין מ: מוס' סנהדרין מה: ד"ה אע"פ) ומזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה. ורש"י (פסין כג. קו פ"ג) כתב ראה אחרת והגהות מיומן (סג אום ז) דמו אומה. ונחשונה לחכמי לוי"ל (ש"פ פ"ה הדור ס"י יח) כתב הוא ז"ל שהטעם מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה והיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר ואם אמרו מאי שניא ספר תורה ותפילין צריכין עיבוד לשמה לפי שעומה של ספר תורה ועומה של תפילין הן המזוזה ולפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות ימירה והוצרכו לעבדן לשמה לפי שחזר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועומה של מזוזה אינה המזוזה ולא תחשב מזוזה אלא מפני הדין חייב ז' ואם אין צמח אין מזוזה. אכל ספר תורה ותפילין עומה הגוף המדינה עד כאן לשונו:

פרישה

(ב) והכתיבה והתגין כו'. וכן לענין כתיבה דמין. הג"ה מימוני (ה"ל תפילין פ"ג אום א): (ג) אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב. מאי טעמא מיגריס גריסין. גמרא: (ד) והרמב"ם כתב שאינה צריכה עיבוד לשמה. דלא דמי לפרק תורה ותפילין לפי שהן עומה מזוזה ולפיכך הוצרכו לעשות להן חשיבות ימירה והוצרכו לעבדן לשמה לפי שחזר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועומה של מזוזה אינה המזוזה ולא תחשב מזוזה אלא מפני הדין חייב ואם אין צמח אין מזוזה אכל ספר תורה ותפילין עומה הגוף המדינה עד כאן לשונו: דרישה:

דרישה

(ב) והרמב"ם כתב שאינה צריכה עיבוד לשמה. (וכיח יוסף כתב לענין הלכה לכתחילה צריכה עיבוד לשמה אבל במקום שאם ימחין לעור מעובר לשמה יתבטל מהמצוה יכתובה על עור שאינו מעובר ויקיים המצוה. עכ"ה) דלא דמי לספר תורה כו' ואם אין בית אין מזוזה (תשובת הרמב"ם). ואף על גב דגם בציצית אמרינן הכי דאם אין בגד אין ציצית דציצית חובת הבגד הוא כדאמרינן באורח חיים סימן כ"ד ואפילו הכי אמרינן שצריך

הגהות והערות

ג) ובכסף משנה שם ז"ל א"ר יוחנן מזוזה שעשאה שחים ושלה ואחת כשרה וכו' (מנחות לא ע"ב) ומפרש (הרמב"ם) דהכי קאמר בין כשעשאה שחים ושלה דפין כשרה וכו': הן בכמה דפוסים קדמונים, עיבוד העור לשמו: הן עיבוד העור נתבאר לעיל סימן רעא דף ר"ח ע"ב. לשמו, שם ר"ח ע"א. דין הדיו, סימן רעא ר"ט ע"א. הכתיבה סימן רעד. והתגין, סימן רעד רכ ע"ב: הן זה לשון השאלות פרשת עקב סימן קמא, ולא נפיק ידי חובתיה עד דכתיב לה במגילתא דעפיצא ובידיותא מעליא כספר תורה, ע"כ. וראה בגמרא מנחות לר ע"א ת"ד וכתבתם וכו' ובשבת ק"ג ע"ב. ח"ל ספר היראים סימן ת, כתבה אגרת פסולה מ"ט אחיא כתיבה כתיבה מספר תורה וכו' וכאשר פירשתי להכשיר

זו ואלא מפני הבית ואם אין בית אין חיוב למצוה זו וכו':

והרב בית יוסף פסק דאם אין לו מעובד לשמה דלכתנה על עור שאינו מעובד וכן כתב בשלחן ערוך. ומימה היאך יקבענה וינרך על מזוזה פסולה והיה צריך לפרש שיקבענה בלא נרכה. ולפע"ד נראה ש"י יומר שלא יקבענה כלל דמתוך כך ישמל אחר מזוזה כשרה שנכתבה על עור מעובד לשמה וכענין שאמרו בירושלמי פרק בני העיר (מגילה פ"ג סוף ה"א) דהטעם דאין קורין בחומשין בלבוש מגו דנפישין עגומין און זבין לו חורה דפירש רמב"ה (פ"י מקדנ) ומייתי לה המדרי בהניזקין (גיטין פ"ו מו) דהכי קאמר כל עוד שנפשינו עגומה שנאמר עלינו לקרות בחומש נלטרך ומביאו בית יוסף בלורח חיים סימן קמ"ג (ד"ה ומה) דכוחה יש לאסור שלא לקבוע מזוזה פסולה אפילו לא ינרך דאם יקבענה שוב לא ישמל אחר מזוזה כשרה אבל כשנאסור עליו הפסולה נפשו עגומה שיהא דר בבית בלא מזוזה וישמל לקנות מזוזה כשרה כ"ל:

וה"ש וחבורה ספפר תורה וכו'. הכי אסיקנא בפרק המזוזה י"ן ועיין במה שכתב בית יוסף. ולענין הלכה כתבה על הקלף או על הגויל כשרה לא אמרו דוכסוסטוס אלא למזוזה וכן פסק בשלחן ערוך:

(שם ע"ט) ובפרק הקומץ (ל"ב) תניא הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס ופרק המזוזה י"ן (ס"ג) תניא כתבה על הקלף על הנייר ועל המטלית פסול אמר רבי שמעון בן אלעזר רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת. ומשמע התם דהלכה כרבי מאיר דאוקימנא לרב כוונתה דאסיקנא השתא דלמית להכי רב הכי קאמר קלף הרי הוא כדוכסוסטוס מה דוכסוסטוס כותבין עליו מזוזה אף קלף כותבין עליו מזוזה. וכתב הר"ן בפרק המזוזה י"ן (ל"ג: ד"ה ואוקימנא) דמשמע דלכתחלה נמי כותבין מזוזה על הקלף דהא אמרינן רבי מאיר היה כותבה ולכתחלה משמע ומדאמרינן נמי מפני שמשתמרת הכי משמע וכן כתב רבינו מנחם ולא הא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס למזוזה אבל אם כתבה על הקלף כשרה. ולא מחזור מלישנא דהיה כותבה ואפשר דאף על גב דקתני היה כותבה היינו לפעמים כשלא היה מודמן לו דוכסוסטוס אי נמי היכא הן דבעיא שימור בגון דעומדת במקום התורפה או במזוזה (א"ג) [של] רביס שאינה נדקת אלא פעמיים ביומא (י"א) היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל. ודברי הרמב"ם (תפילין פ"א ה"ט) דכדברי הר"ף שכתב אם כתב מזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו על דוכסוסטוס אלא למזוזה:

וה"ש ור"י פס"א אם כתבה על הגויל ואדוני אבי ז"ל הכשיר כמו על הקלף וכו'. וכתב הר"ן בפרק המזוזה י"ן (ל"ג: ד"ה ואוקימנא) דמשמע דלכתחלה נמי כותבין מזוזה על הקלף דהא אמרינן רבי מאיר היה כותבה ולכתחלה משמע ומדאמרינן נמי מפני שמשתמרת הכי משמע וכן כתב רבינו מנחם ולא הא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס למזוזה אבל אם כתבה על הקלף כשרה. ולא מחזור מלישנא דהיה כותבה ואפשר דאף על גב דקתני היה כותבה היינו לפעמים כשלא היה מודמן לו דוכסוסטוס אי נמי היכא הן דבעיא שימור בגון דעומדת במקום התורפה או במזוזה (א"ג) [של] רביס שאינה נדקת אלא פעמיים ביומא (י"א) היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל. ודברי הרמב"ם (תפילין פ"א ה"ט) דכדברי הר"ף שכתב אם כתב מזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו על דוכסוסטוס אלא למזוזה:

וה"ש ור"י פס"א אם כתבה על הגויל ואדוני אבי ז"ל הכשיר כמו על הקלף וכו'. וכתב הר"ן בפרק המזוזה י"ן (ל"ג: ד"ה ואוקימנא) דמשמע דלכתחלה נמי כותבין מזוזה על הקלף דהא אמרינן רבי מאיר היה כותבה ולכתחלה משמע ומדאמרינן נמי מפני שמשתמרת הכי משמע וכן כתב רבינו מנחם ולא הא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס למזוזה אבל אם כתבה על הקלף כשרה. ולא מחזור מלישנא דהיה כותבה ואפשר דאף על גב דקתני היה כותבה היינו לפעמים כשלא היה מודמן לו דוכסוסטוס אי נמי היכא הן דבעיא שימור בגון דעומדת במקום התורפה או במזוזה (א"ג) [של] רביס שאינה נדקת אלא פעמיים ביומא (י"א) היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל. ודברי הרמב"ם (תפילין פ"א ה"ט) דכדברי הר"ף שכתב אם כתב מזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו על דוכסוסטוס אלא למזוזה:

פרישה

(ה) דוקא על דוכסוסטוס. עיין לעיל סימן רע"א (רח: ונפרשה אום יא) פירושו: (ו) לכן טוב לכותבה בכ"ז דבר שמשתמרת בו יותר. שהוא גויל שהוא חזק, אשכ"ח. ועיין בדרישה:

דרישה

דעיבוד לא יהיה לשמה מכל מקום יוכל להתקיים מצות לשמה במלאכות אחרות קודם שיקבענה במקומה דהיינו שיכתבה לשמה וטווייה ושורה דהתם הוי כמו כתיבה דהכא וק"ל. ואף אם תאמר דעשיית ציצית בבגד אינו דומה לקביעת המזוזה במזוזה הבית דעשיית הציצית בבגד אינו מצוה דלבישת הבגד הוא גמר המצוה מכל מקום נוכל לומר דלא קשיא

חדושי הגהות

רפח [א] דחנם הגיעו לכמוז אלקף במקום גשר, שער. ואדוכסוסטוס במקום שער, גשר י. אבל הנכון הוא כמו שהוא לפנינו וכן הוא נהל"ש. ור"ל כיון דלכתחלה כותבים אדוכסוסטוס במקום שער ואלקף במקום גשר לא שייך בה שינוי ויכול לכתבה גם אדוכסוסטוס במקום. גשר ואלקף במקום שער ולכן כשירה גם אגויל במקום שער. וכן פירש גם כן נמעדני יוס טוב (אום י) יא:

הגהות והערות

ח [בדפוס] "דוכסוסטוס של ה"ק דהיכא". ובבדק הבית רפוס שלוניקי. צריך להעביר עליו הקולמוס על של (ח"ק) [ה"ק] ד' ולכתוב במקומה אי נמי: ט ראה תוספות מנחות לב ע"א ד"ה תפילין. (הם תוספות הר"ש משנץ תלמיד הר"י): י' כן איתא בכמה דפוסים, אדוכסוסטוס במקום בשר ואלקף במקום שער. ובדפוס כמו שנרפס בפנים: יא' עיין בבית יוסף לעיל סימן רע"א (ריח ע"ב) ד"ה ומ"ש ואם שינה, שהביא לשון הרא"ש כמו שכתבו בימנו זה וכתב ע"ז ומשמע ליה וכו' עיי"ש וראה גם בבית יוסף להלן ד"ה ומ"ש הרא"ש:

שנתן טעם למה נהגו לכמה עגיל וסובר גם כן דהא דלמרינ דרבי מאיר היה כותבה בקלף מפני שמתמרת יומר מן הדוכסוטוס לכחלה היה כותבה כן אצל כנר כתמי ולהר"ף והרמב"ם מזה דוכסוטוס: ופ"ש הרא"ש (שם) דמזוזה כשרה אדוכסוטוס במקום שער ואקלף במקום כשר יב

ו ועוד חמורה מספר תורה שלדברי הכל צריכה שרטוט וכו'. הכי אסיקנא פרק שני דמגילה (סוף דף י"ח) ופרק הקומץ (דף ל"ט): ועוד שאין תולין בה. הכי מוכח מהך דמלמחא כחמץ שלא כסדרן יגנוו דמהך טעמא נמי אין תולין נמפלין דלס כן הו' שלא כסדרן: ופניח ריוח

יותר (א): ח ועוד חמורה מספר תורה (ו) שלדברי הכל צריכה שרטוט ואם לא שרטוט פסולה: (ג) ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בספר תורה: (ב) ומניח ריוח למעלה ולמטה כחצי רוחב צפורן ובתחילתה כדי לגול אותה אחר שתכרך (ט) ובסופה אין צריך להניח כלל: וכותב כל שיטותיה ביושר שלא תהיה אחת ארוכה מחבירתה. ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה (י) ובאותה שתחתיה קיצר יותר מבאותה שלפניה ולפני פניה כזה (י"ח) כשרה. ובלבד שלא יעשנה כקובה או כזנב

ומשום דכספר תורה נחלקו הפוסקים אם כתב נלש שרטוט דרבינו חס (מוס' נישין ו: ד"ה א"ר, מנחות לב: ד"ה הא, פטוה ח: ד"ה כפתה) מכשיר והרמב"ם (הל' פ"ח פ"ו ה"ד) פוסל כמו שנתבאר בסמ"ג רע"א (ר"ט). כחכ רבינו דמזוזה ליכא פלוגתא דלדברי הכל אם לא שרטוט פסל מדאסיקנא דמזוזה בעיא שרטוט משמע דלס לא שרטוט פסל ומו אמרינן בהקומץ (שם) כותבה אגרת פסולה ופירש רש"י כותבה אגרת. נלש שרטוט:

ג) ופ"ש ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בספר תורה. ירושלמי נפרק קמא דמגילה (ה"ט) וכן פסק הרמב"ם (תפילין פ"א ה"ו). וכסו סמ"ג (עשין כג קד ע"ג) וספר התרומה (נסימניס ק"ט נסימניס ק"ד ק"ה) אצל מדברי הרמב"ם (שם ה"ח) וסמ"ג (עשין כה, קו ע"א) נראה דמזוזה נמי פסיל א"ס שינה ע"כ וכנר כתמי מה צמינן רע"א (ר"ח: ד"ה ומ"ש וא"ס): ח ופ"ש ועוד חמורה מספר תורה שלדברי הכל צריכה שרטוט וכו'. מסקנא דגמרא נפרק שני דמגילה (י"ח) ובהקומץ (ל"ג).

ומשום דכספר תורה נחלקו הפוסקים אם כתב נלש שרטוט דרבינו חס (מוס' נישין ו: ד"ה א"ר, מנחות לב: ד"ה הא, פטוה ח: ד"ה כפתה) מכשיר והרמב"ם (הל' פ"ח פ"ו ה"ד) פוסל כמו שנתבאר בסמ"ג רע"א (ר"ט). כחכ רבינו דמזוזה ליכא פלוגתא דלדברי הכל אם לא שרטוט פסל מדאסיקנא דמזוזה בעיא שרטוט משמע דלס לא שרטוט פסל ומו אמרינן בהקומץ (שם) כותבה אגרת פסולה ופירש רש"י כותבה אגרת. נלש שרטוט:

א) ופ"ש ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בספר תורה. ירושלמי נפרק קמא דמגילה (ה"ט) וכן פסק הרמב"ם (תפילין פ"א ה"ו). וכסו סמ"ג (עשין כג קד ע"ג) וספר התרומה (נסימניס ק"ט נסימניס ק"ד ק"ה) אצל מדברי הרמב"ם (שם ה"ח) וסמ"ג (עשין כה, קו ע"א) נראה דמזוזה נמי פסיל א"ס שינה ע"כ וכנר כתמי מה צמינן רע"א (ר"ח: ד"ה ומ"ש וא"ס): ח ופ"ש ועוד חמורה מספר תורה שלדברי הכל צריכה שרטוט וכו'. מסקנא דגמרא נפרק שני דמגילה (י"ח) ובהקומץ (ל"ג).

ב) ופ"ש ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בספר תורה. ירושלמי נפרק קמא דמגילה (ה"ט) וכן פסק הרמב"ם (תפילין פ"א ה"ו). וכסו סמ"ג (עשין כג קד ע"ג) וספר התרומה (נסימניס ק"ט נסימניס ק"ד ק"ה) אצל מדברי הרמב"ם (שם ה"ח) וסמ"ג (עשין כה, קו ע"א) נראה דמזוזה נמי פסיל א"ס שינה ע"כ וכנר כתמי מה צמינן רע"א (ר"ח: ד"ה ומ"ש וא"ס): ח ופ"ש ועוד חמורה מספר תורה שלדברי הכל צריכה שרטוט וכו'. מסקנא דגמרא נפרק שני דמגילה (י"ח) ובהקומץ (ל"ג).

ז וכותב כל שיטותיה ביושר שלא תהיה אחת ארוכה מחבירתה. זה פשוט ולכחלה הכי נעני נספר תורה תפילין ומזוזה וכ"כ הגהות מימון נפרק ב' בשם סה"ק (פמ"ק סי' קע) השנין לא אחת ארוכה ואחת קצרה אלא שוות טו' ואין תוכנין שלש אומיות טוח' לשטה טו': ופ"ש ואם האריך בשטה אחת יותר מבאותה שלפניה וכו'. נפרק הקומץ (ל"ג): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוסמן מזוזה שעשאה שמים ושלש ואחת כשרה ונלמד שלא יעשנה כקובה ונלמד שלא יעשנה כזנב ופירש רש"י ז' שעשאה שמי מיטם בשטה זו ושלש זו ואחת זו כשרה: כקובה. כאלה רחב מלמטה וקצר מלמעלה דהיינו אחת שמים שלש: זנב שלש שמים אחת:

דרכי משה

רפח (א) ובסדרכי (ע"ג דף צ"ב) בהלכות קטנות (סי' תקנ"ט) דלדין אין נפקותא בכל זה דקלפים שלנו מספיקים לכל:

פרישה

ללמד ממה שהיא קטנה ועומדת נמוכה וגם אין לה עמוד נסופה וק"ל: (י) ובאותה שתחתיה קיצר יותר מאותה שלפניה ולפני פניה. פירוש אף על גב שאל היטה שורה זאת הפסוקה עומדת למעלה היא פסול כמ"ש נסמך דהיינו כאלוה וק"ל כגון בשיטה ראשונה כסג שמי מיטם וכשיייה שלש ובשלישית אחת:

דרישה

במקום שער ואקלף במקום כשר לא שייך ביה שינוי וכשרה גם אגיל במקום שער לכן טוב כו' ר"ל ומאחר שאין דברי ר"י כלום וכשרה נמי אגיל יותר נראה לכותבה לכתחילה אגיל הוא משתמר יותר ואי ליכא גויל כותבים אקלף ואי ליכא קלף כותבים אדוכסוטוס וכמשמעות הגמרא דהלכה כרבי מאיר דאמרינן רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת וכותבה לכתחילה לכן גם אנו נגהה כן ולכתוב אגיל דמשחמר יותר ודו"ק:

הגהות והערות

לענין תפילין הובאו בית יוסף כאורח חיים סימן לב (לד ע"כ) ד"ה רעשה. ועיין שם מש"כ בשם ספר התרומה. וראה מדברי סוה"ח דמחלק בין עשאה כקובה או כאלה לבין עשאה כשיירה ועי"ש. (וראה שו"ת הגאונים אפי' תרפ"ט סימן קכג. הובאה בשו"ת הגאונים גרש ירחים הלכות מזוזה): טו' וראה דין זה באר"ח סימן לב (לד ע"כ) ובב"י שם, ולעיל סימן רעג: י"ח ד"ה שמים, ראה הגהות הכיח שם: י"ח בשיטה מקובצת. והיו הדברים האלה אשר אנכי פוצח:

כה. י"א דאין לכתוב בצידו החיצוני של הקלף יותר מהנהוג^(ט), ואם כתב ואין אפשרות למחוק, יעביר עליו קו^(י).

הגליון

כו. בגליון שלפני הכתב י"א שישאיר כדי לגול את כולה^(י) אילו יהדקה ביותר^(י). והמנהג שלא להשאיר^(י) אלא כדי שתחילת הקלף יגיע ל'שדי'^(יא).

כז. יש שנהגו להקיף בגליון הריק את כל מקום הכתב, וכדי שלא יסתיר את ה'שדי', נהגו לחתוך בקלף^(יב) כנגדו^(יג). והנהוג כן, יעמידה כשה'שדי' כלפי העומד מחוץ לפתח^(יד).

לא משמע כן. אלא דהב"י באו"ח (לב, לב) כתב שהעולם נהגו שלא להניח כדי לגול, כדי שלא יכסה את ה'שדי', ולא הזכיר שיש פתרון כלשכ"ה, וצ"ע.

והיה מקום לומר דלעולם כדי לגול עדיף מגילוי ה'שדי', אך כשהיא בתוך הנרתיק, א"צ להשאיר כדי לגול, דהנרתיק מכסה אותה, ואה"נ אז יש לקיים את הדין שה'שדי' יראה, והרמ"א שם מיירי כשהמזוזה בנרתיקה, לכן הזכיר שה'שדי' יהיה נראה, והא דמבואר שצריך כדי לגול, הוא כשאינה בנרתיקה, ואז א"א שה'שדי' יראה, וסגי שהקלף יראה וכדמשמע בשו"ע שם. אך הדברים מחודשים. ועבמש"ע בפ"ט סק"ז.

(ט) כמבואר בב"י (שם). וכ"כ השיטמ"ק (מנחות לב, א אות א) בשם תוס' שנהגו כן, אלא שסיים ושמה צריך לחתוך כנגד ה'שדי'. וכ"כ הפת"ש (יו"ד רפח, ב) בשם השבו"י, שדעת ריה"פ שלא להשאיר כדי לגול את כולה, והנח להם לישראל וכו'. וטעם המנהג כדי שה'שדי' יראה, ולחתוך כנגד ה'שדי' הוא גנאי. אך בברכ"י כתב יש 'קצת' סופרים שאין משאירים וכו', ויש להם ע"מ שיסמוכו עי"ש. כיום המנהג אצל כל האשכנזים וגם אצל רוב הספרדים שלא להשאיר כדי לגול. ושמעתי שיש מבני ספרד שמשאירים כדי לגול את כולה, ולא חותכים בקלף, והגליון מכסה את ה'שדי'. וצ"ע.

(עא) עבמש"ע בסעיף לב.

(עב) והיינו במזוזה חדשה. אך אם קיבל מזוזה שכבר השתמשו בה, אסור לחתוך בה, כמש"נ בפרק ד סעיף כ.

(עג) ב"י (רפח) בשם הגהות.

(עד) דהנה לדעה זו צ"ע איך מתקיים הדין המבואר בשו"ע (רפט, ו) שתחילת הקלף יהיה כנגד הפתח, וכמש"כ בפ"א סעיף ט. וי"ל דלדידהו חותך בקלף

(7)

(טו) אגרו"מ (ח"ב סי' קמ). ודייק כן ממש"כ השו"ע (בסט"ו) וז"ל אסור להוסיף אלא שמבחוץ כותבין וכו' ומשמע ליה שיש איסור להוסיף גם מבחוץ מלבד מה שנהגו לכתוב. וכן עולה ממש"כ בס"ק סה בשם ההון רב, אלא דבשלמא בכתיבת כוזה וכדו' י"ל שאסור משום שנהגו במזוזה כקמיע, ויותר מזה כתב הערוה"ש שלא יכתוב שמות אפילו שלא ע"ג המזוזה. אך מש"כ באגרו"מ שם לאסור לכתוב מבחוץ 'נבדק' וכדו', לא ידעתי טעם לכך. וגם אין לזה משמעות מל' השו"ע, דהשו"ע מיירי לענין שמות. ועוד דהרמ"א בסוף הסימן כתב אבל בפנים אין להוסיף 'שום דבר', ומשמע שמבחוץ אפשר להוסיף אפילו שמות כ"ש לכתוב 'נבדק', וצ"ע.

השו"ע (בסט"י) כתב ולא יכתוב בה יותר, ושוב חזר (בסט"ו) וכתב אסור להוסיף בה מאומה, והרמ"א בסוף הסימן חזר וכתב אבל מבפנים וכו', וצ"ב הא תלתא למה לי. וי"ל דבסט"י כתב לאסור להוסיף מהתורה, דבזה יש חשש של כתבה כאיגרת, וחשש בל תוסיף. ובסט"ו אסר להוסיף 'מאומה' והיינו חתימות מלאכים, דאף שאינו משתייך למזוזה ואין בזה את החששות הנ"ל, מ"מ אסור משום שאין לפנות אל המלאכים. והרמ"א הוסיף שאפילו שמות של ה', שאין בזה חשש שמייחס כח למלאכים, אסור, משום שאין לעשות את המזוזה כקמיע כמש"כ הרמב"ם.

(טז) אף שאינו נאה כ"כ, דמ"מ זה עדיף מגניזה.

(סח) רא"ש (בהלק"ט ס"ד), וכן סתם השו"ע ביו"ד (רפח, א) והרמ"א לא הגיה כלום, וכ"כ המשנ"ב (לב, קמב) לענין מזוזה. וכן הקפיד החזו"א לכתחילה (אורחות רבנו ח"ג מזוזה אות לא).

(טט) אך בפועל כשיגללה לא יהדקה ביותר כדי שיראה ה'שדי' - כ"כ בלשכת הסופר (שהו"ד בס"ק פ"ו). ואף שבשו"ע אין מקור שצריך שה'שדי' יראה, ואדרבה ממש"כ השו"ע (רפו, ה) שטוב שתהיה נראית, משמע שסגי שהקלף יראה, אך ברמ"א שכתב (רפח, טו) שנהגו לעשות נקב בקנה כדי שיהיה ה'שדי' נראה, מבואר שהגליון אינו מכסה את ה'שדי'. אמנם יש שנהגו לחתוך בקלף כמש"כ בסעיף כו, אך מסתימת השו"ע והרמ"א

ההכתוב דכתיב למען תהיה תורת ד' בפ"ך מן המותר בפ"ך כלומר ממין המותר בפ"ך (ענת ק"ח.) ואילו נבלות וטריפות שלחן מותר לכתוב עליהן ולא נרע נהרג בידי שמים כנהרג בידי אדם ולכן אפילו אם נותרו ועוקרן נ"כ מותר כיון דהוא ממין המותר בפ"ך (תוס' סו').

יש מי שכתב אם מותר לכתוב על עורות של איסורי הנאה כגון מהנעבדים לכוכבים אי אמרינן בזה מצות לאו ליהנות ניתנו אם לאו (פמ"ג נפתיחה לא"ח מהשלין) אמנם דבר זה מפורש במס' סופרים לאיסור והבי איתא שם בפ"א כותבין על עורות נבלה ועל עורות טריפה ואין חוששין שמא עורות לבובין הן לוקחין עורות מכל מקום לספרים לתפילין ומוזות ואין חוששין שמא עורות לבובין הן ע"ש ועורות לבובין הם הנעבדים לכוכבים כדאיתא בפ' אין מעמידין הרי מפורש דאיסורי הנאה אסור והטעם משום דכיון דכתיב כתבו לכם בעינין מידי דחוי ליה כמו באתרוג (סוכה ל"ה:). ולפי"ן גם אם ננב או גזר עורות וכתב עליהן לא יצא י"ח דבעינן לכם אם לא שקנאה בשינוי מעשה או ביאוש ושינוי רשות (ג"ג) וכן כותבין על עור של עוף טהור ואע"ג שיש בעורותיהן כעין נקבים טקום שהנוצות גדולות שם מ"ם כל נקב שהדיו עובר עליו לא מקרי נקב (ענת ק"ח.) אבל עור דגים טהורים אסור לכתוב משום דמליאים זוהמא (סו') ובגמ' שם הוה בעיא דלא איפשטא ומסילא דאזלינן לחומרא (נגמ' אומר אי פסקא וזמנתו אי לא וסדכרים לריכס ביאור והרמב"ם נפ"א כתב שאין כוונתה פוסקת בעבודה ע"ש וז"ל ודו"ק).

ה ומה שכרב הרבנים דעכו"ם פסול משום דאדעתא דנפשיה קעביד יצא לו סמא שאמרו בניטין (כ"ג.) לענין כתיבת הגט לשמה דפסול משום דאדעתא דנפשיה קעביד ע"ש ומ"ם כתב הטור וז"ל כתב הרמב"ם אם הכותי בעבדו פסול אפילו אומר לו ישראל עבד עורות אלו לשם ס"ת והר"י ברוך כתב שאם מעבדו וישראל עומד על גביו ומסייעו שרי וכ"כ בעל העיטור דמי בכותי כשמעבדם לשמה וכן הוא מסקנת אי"א הרא"ש ז"ל וכ"כ רב נטרונאי אם אפשר לישראל לעבדם לשמה מצוה מן המוכחר ואם לאו ילך לכותי ויאמר לו קלף לס"ת אני צריך וכשמעבדם לשם ס"ת יסייע עמו ישראל מעט וכה"ג הוי עיבוד לשמה עכ"ל.

ז ואין דבריו מוכנים דבהתירו של הר"ב כתוב דוקא כשישראל עומד ע"ג ומסייעו והעיטור לא הצריך זה ואיך כתב שכ"כ העיטור ודברי ר"ג הם כדברי הר"ב ויש מי שכתב דאין כוונת הר"ב על סיוע בידים אלא סיוע כדיבור להורותו איך יניחו בתוך הסיר לשמה (פתיחה) ויש מי שכתב דזה שאמר שיסייעו הישראל אינו אלא לכתחלה להערפא בעלמא אבל כדיעבד לית לן בה (כ"ח) דכ"ס א"ר"נן מסייעו אין בו ממש (סו') ורבינו הכ"י בספרו הגדול בא"ח סי' ל"ב כתב דגם כוונת העיטור דוקא כשמסייעו ע"ש והרחוקים מכוארים.

ח ולענין נראה דבלא ישראל עומד על גביו אי"א להכשיר כלל דכן משמע להדיא בניטין שם דאטו נסמוך על נאמנותו ועוד דמאין ידע עניין לשמה אם אין הישראל עומד עליו ומלכדו וראה לזה דבא"ו הגדול סי' תקל"ד כתב בשם ריב"א דעיבוד העכו"ם פסול אף בישראל ע"ג ומכ"א ראה בניטין שם דגם בישראל ע"ג עכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד עכ"ל והולך בשיטת הרמב"ם מיהו עכ"פ שמענו דבלא עומד על גביו ליכא מאן דס"ל כלל שנמסך על אמירתו של העכו"ם שאמר שעבדה לשמה ולכן גם העיטור והרא"ש כוונתם בעומד על גביו דוקא ולא חשו

בן הכתוב דכתיב למען תהיה תורת ד' בפ"ך מן המותר בפ"ך כלומר ממין המותר בפ"ך (ענת ק"ח.) ואילו נבלות וטריפות שלחן מותר לכתוב עליהן ולא נרע נהרג בידי שמים כנהרג בידי אדם ולכן אפילו אם נותרו ועוקרן נ"כ מותר כיון דהוא ממין המותר בפ"ך (תוס' סו').

יש מי שכתב אם מותר לכתוב על עורות של איסורי הנאה כגון מהנעבדים לכוכבים אי אמרינן בזה מצות לאו ליהנות ניתנו אם לאו (פמ"ג נפתיחה לא"ח מהשלין) אמנם דבר זה מפורש במס' סופרים לאיסור והבי איתא שם בפ"א כותבין על עורות נבלה ועל עורות טריפה ואין חוששין שמא עורות לבובין הן לוקחין עורות מכל מקום לספרים לתפילין ומוזות ואין חוששין שמא עורות לבובין הן ע"ש ועורות לבובין הם הנעבדים לכוכבים כדאיתא בפ' אין מעמידין הרי מפורש דאיסורי הנאה אסור והטעם משום דכיון דכתיב כתבו לכם בעינין מידי דחוי ליה כמו באתרוג (סוכה ל"ה:). ולפי"ן גם אם ננב או גזר עורות וכתב עליהן לא יצא י"ח דבעינן לכם אם לא שקנאה בשינוי מעשה או ביאוש ושינוי רשות (ג"ג) וכן כותבין על עור של עוף טהור ואע"ג שיש בעורותיהן כעין נקבים טקום שהנוצות גדולות שם מ"ם כל נקב שהדיו עובר עליו לא מקרי נקב (ענת ק"ח.) אבל עור דגים טהורים אסור לכתוב משום דמליאים זוהמא (סו') ובגמ' שם הוה בעיא דלא איפשטא ומסילא דאזלינן לחומרא (נגמ' אומר אי פסקא וזמנתו אי לא וסדכרים לריכס ביאור והרמב"ם נפ"א כתב שאין כוונתה פוסקת בעבודה ע"ש וז"ל ודו"ק).

ג כתב הרמב"ם בפ"א דין י"א נו"ל של ס"ת וקלף של תפילין או של ס"ת צריך לעבד אותן לשמן ואם עיבדן שלא לשמן פסולין לפיכך אם עיבדם העכו"ם פסולים אע"פ שאי"ל לעכו"ם לעבד עור זה לשם הספר או לשם התפילין פסולין שהעכו"ם על דעת עצמו הוא עושה לא על דעת השוכר אותו לפיכך כל דבר הצריך מעשה לשמו אם עשהו העכו"ם פסול ומוזות א"צ העבדה לשמה עכ"ל (ותמהו הקדמונים מאין לו דמוזות ח"ל עיבוד לשמה ותכמי לזיל שללוהו כזה והשיב דליתיה מלוה אלא מפני הכית כמ"ש ככ"מ ונס כזה תמהו עליו והלמת סוה משום כירובלמי יומא ס"ג הל' ו' עור שעובדו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מוזות וכ"כ ר"ב אומר. וספק כת"ק דגם בליטן והכ ספק דלא כרשב"ג דס"ל כר"י סנה"ד מ"ח: ומחלק בין כתי התפילין ובין הפרשיות עלמן. ולכן כמוזות אף שדומה לפרשיות עלמן מ"מ מדת"ק ורשב"ג פליגי בתרומיהו ספק כשניהם כת"ק וכתשו' לא נזכר מזה יע"ש כש"ג ודו"ק).

ד וזה ששינוי בסנהדרין (י"ח:.) ציפן זהב או שטלה עליהן עור כהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות אע"פ שלא עיבדן לשמן רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדו לשמן ע"ש מפרש